
VERSLAG STUDIEAVOND 'PRODUCTEN UIT DE ISRAËLISCHE NEDERZETTINGEN'

Bij het organiseren van een bijeenkomst over producten uit Israëlische nederzettingen in de bezette Palestijnse gebieden is een zekere voorbedachtzaamheid nodig. Al snel loop je het risico dat het debat eenzijdig, onevenwichtig of te politiek wordt. Het bleek ook niet makkelijk om gezaghebbende deskundigen bereid te vinden om deze netelige kwestie aan te snijden tijdens een openbare bijeenkomst. De prangende juridische vragen rondom de import en de verkoop van producten uit de Israëlische nederzettingen zijn echter actueler dan ooit en ons handelen in deze kwestie heeft mensenrechtelijke gevolgen. Het NJCM pakte de handschoen daarom op en organiseerde een studieavond om op zoek te gaan naar de nodige antwoorden en mogelijke oplossingen.

Hoe politiek gevoelig de kwestie ook is, er is – enkele uitzonderingen daargelaten – algemene consensus onder juristen dat volkenrechtelijk gezien de Israëlische nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever in strijd zijn met het internationaal recht. De vragen of de producten die geproduceerd worden in deze nederzettingen ook illegaal zijn en of zij op de Nederlandse markt verkocht mogen worden – en zo ja, onder welke voorwaarden – liggen een stuk complexer. Over deze vragen wilde het NJCM daarom een kritische discussie voeren.

Professor Barbara Oomen (University College Roosevelt) was bereid gevonden om de studieavond in goede banen te leiden en dat deed zij voortreffelijk. Naast de twee sprekers op het podium, professor Marcel Brus (Rijksuniversiteit Groningen) en dr. Jeff Handmaker (International Institute of Social Studies, Erasmus Universiteit), zat ook de zaal vol expertise. Na hun inleidingen volgden dan ook een zeer interactief debat, waarbij verschillende gasten uit de zaal letterlijk het podium werd gegeven om hun kant van de zaak te belichten. Helaas ontbrak in het midden van de sprekers een vertegenwoordiger van een branchevereniging die de zaak vanuit het perspectief van het Nederlandse bedrijfsleven kon toelichten. Mogelijke sprekers uit deze hoek zijn wel benaderd, maar het was tot grote spijt van de organisatoren niet gelukt om iemand beschikbaar te vinden voor de studieavond. Dit gebrek werd echter gecompenseerd door de deelnemers in de zaal die in het bedrijfsleven werken en een nuttige bijdrage leverden aan de discussie.

Jeff Handmaker, de eerste spreker, gaf een zeer beeldende presentatie vanuit zijn jarenlange ervaring en onderzoek in het betreffende gebied als senior docent internationaal recht, mensenrechten en ontwikkelingssamenwerking. Zijn presentatie betrof de situatie op de Westelijke Jordaanoever, en in het bijzonder de rijke landbouwgebieden van de Jordaanvallei. Dit is een relatief dichtbevolkt gebied met veel waterbronnen dat bezet wordt door het Israëlische leger. Een groot deel van het gebied is bezet door joods-Israëlische kolonisten die daar met de nodige subsidie landbouw bedrijven voor de internationale markt, waaronder Nederland. Israël schendt hiermee als bezettende macht het internationaal humanitair recht (oorlogsrecht) en het recht op zelfbeschikking van het Palestijnse volk. Dit werd ook vastgesteld door het Internationaal Gerechtshof in de *Wall Opinion* in 2004. Deze uitspraak wordt alleen door Israël tegengesproken. De betreffende producten, voornamelijk diverse soorten fruit, verschijnen vaak als producten afkomstig uit Israël (en andere landen zoals Australië) in de Nederlandse supermarkten. Daardoor is voor de Nederlandse consument niet te achterhalen wat de eigenlijke origine is van bijvoorbeeld de avocado die hij of zij koopt. Handmaker was hier zeer duidelijk over: het huidige (in nevelen gehulde) ontmoedigingsbeleid van de Nederlandse overheid gaat niet ver genoeg. Zoals

veel bedrijven zich al genoodzaakt voelden om direct of indirect geen zaken meer te doen met de Israëlische nederzettingen, zo zouden Nederland en de Europese Unie door middel van handelsbeperkingen en strafrechtelijke maatregelen moeten voorkomen dat deze producten op de Europese markt komen.

Marcel Brus, de tweede spreker, schetste de gehele juridische complexiteit van de zaak; verschillende disciplines van het recht cirkelen namelijk om het vraagstuk heen. Het was dan ook verhelderend dat dit werd uitgelegd door een hoogleraar internationaal recht. Brus kwam in zijn inleiding tot de conclusie dat er sprake was van een schending van het internationaal recht, nota bene een schending van de soevereine rechten van de (bezette) Palestijnse staat. De schending van het zelfbeschikkingsrecht van de Palestijnen heeft ook juridische consequenties voor andere staten, vanwege het *erga omnes* karakter van deze verplichtingen. Toch kon Brus niet de conclusie trekken dat er ook werkelijk een precieze verplichting vanuit het internationaal recht bestaat voor Nederland om per direct een boycot in te stellen. Wel zou het volgens Brus *mogen* volgens het internationaal recht en de handelsverdragen tussen de EU en Israël. Het internationaal recht verplicht Nederland wel om iets te doen, maar geeft niet aan wát dat precies zou moeten zijn. Het huidige ontmoedigingsbeleid is wellicht voldoende, stelde Brus, maar dit ontmoedigingsbeleid moet dan wel duidelijk gecommuniceerd en nageleefd worden.

Debatleider Oomen behandelde stapsgewijs de rol van de verschillende actoren, hun verantwoordelijkheden of verplichtingen; de Europese Unie, Nederland, het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse consument. De verantwoordelijkheden van de Nederlandse staat leverden de meeste discussies op. In de zaal bleek ook de auteur te zitten van een van de wetenschappelijke artikelen in de syllabus: Tom Moerenhout van het Graduate Institute in Genève. Moerenhout nam stelling dat de handel met Israëlische nederzettingen helemaal nooit had mogen plaatsvinden volgens de regels van het internationaal recht. Het stoppen van deze handel zou dan ook geen ingrijpen in de zin van een positieve mensenrechtelijke verplichting zijn, maar het herstellen van de situatie van voor de schending. Elizabeth Koek van *Al-Haq* (ICJ zusterorganisatie van het NJCM) gaf een toelichting op hun rapport (tevens opgenomen in de syllabus) over de uitbuiting door Israëlische landbouwbedrijven van de illegale situatie.

In antwoord op een vraag van Oomen bleek de meerderheid van de zaal het er over eens dat er door de Nederlandse regering en Europese Unie niet genoeg wordt ondernomen om de betrokken bedrijven en de handel in deze producten aan te pakken. Daarbij kwam ook artikel 90 van de Grondwet ter sprake en de vraag in hoeverre de verplichting van Nederland om de internationale rechtsorde te ontwikkelen betrekking heeft op het beleid ten aanzien van de nederzettingen.

Wat betreft de Europese Unie kan men stellen dat het Europees recht Nederland niet verhindert om maatregelen te nemen tegen de import van producten uit de nederzettingen. Het associatieverdrag tussen de Europese Unie en Israël heeft geen betrekking op de door Israël bezette gebieden, zoals bevestigd is door het Hof van Justitie van de Europese Unie in de zaak *Brita* (C386/06, 25 februari 2010). Andere lidstaten van de Europese Unie hebben reeds strengere voorwaarden gesteld aan producten uit de nederzettingen dan Nederland. Aangezien externe handel en investeringen in Israël onder de reikwijdte van het Europees recht vallen, was de meerderheid van de zaal er van overtuigd dat de Europese Unie meer het voortouw zou moeten nemen en tot een gemeenschappelijk beleid zou moeten komen.

Zoals eerder naar voren is gebracht nemen sommige Nederlandse bedrijven reeds hun verantwoordelijkheid door geen zaken te doen met bedrijven uit de nederzettingen of bedrijven

die daarin investeren. Dit doen zij op basis van hun eigen overwegingen, niet op basis van juridische verplichtingen. Uit de discussie in de zaal werd duidelijk dat er dialoog gaande is tussen het Nederlandse bedrijfsleven, de Nederlandse overheid en organisaties die opkomen voor de mensenrechten van Palestijnen. Ook via de *national contact points* van de OECD komt dit onderwerp ter sprake en hier spelen niet bindende akkoorden zoals het *Ruggie-framework* een grote rol.

Tot slot, kwam de laatste actor ter sprake: de Nederlandse consument of wel wij allemaal. Wat de Nederlandse consument kan doen is kritisch zijn bij zijn of haar aankopen door zich te informeren over de herkomst van de producten in de supermarkt. Dit zal ook het bedrijfsleven en de overheid aanzetten om hun beleid te wijzigen.

De zaal is het aan het einde van de avond over eens dat het niet de vraag is *of* de Israëlisch nederzettingen in de Palestijnse gebieden een schending van het internationaal recht opleveren, maar welke rechtsgevolgen hieraan verbonden zijn en welke middelen ter beschikking staan om deze schending te doen stoppen. Een importverbod door de Europese Unie of Nederland ligt voor de hand. Producten afkomstig uit een illegale situatie bereiken immers de Europese en de Nederlandse markt. Volgens sommige deelnemers is een importverbod een volkenrechtelijke verplichting en volgens anderen ligt het juridisch gezien in ieder geval binnen de mogelijkheden van het internationaal, Europees en Nederlands recht. Een importverbod, zo wordt geconcludeerd, zal op politiek niveau tot stand moeten komen en dat ligt nog niet zo voor de hand, noch in Nederland noch in de Europese Unie. Aan de vraag of een importverbod een effectief middel is om deze schending van internationaal recht te stoppen, komt men niet meer toen. Ook de vraag naar alternatieve oplossingen blijft onbehandeld. Met deze drukbezochte en levendige studieavond is de discussie dus nog lang niet ten einde. Er is voor alle genoemde actoren, waaronder het NJCM, nog veel te doen. Wordt vervolgd.

Swen Meereboer, lid NJCM-werkgroep DOEM

